

PREDGOVOR

Kada sam prije nekoliko godina započeo rad na ovoj knjizi o slikarstvu Renesanse i baroka u Splitu, bio sam vođen mislju da je sazrelo vrijeme da se dobrim dijelom istražena građa objedini u cjelinu koja će prvi put predstaviti, u slici i riječi, tri stoljeća slikarstva u tom gradu.

U političkom pogledu to je vrijeme mletačke vlasti u Dalmaciji. Doduše, Split je priznavao vlast Venecije od 1420. do 1797. godine, dok se u knjizi analiziraju djela nastala od 1500. do 1800. godine. Nakon temeljita uvida u cjelokupni slikarski inventar u splitskim crkvama, samostanima, muzejima i privatnim zbirkama, smatrao sam da nekoliko sačuvanih kasnogotičkih slika ne pruža dovoljno uporišta za jasnije zaključke o umjetničkim prilikama u drugoj polovici 15. stoljeća. Dovoljno je pročitati dokumente i ugovore o izradi slika, te njihov spomen u biskupskim vizitacijama, da se barem donekle predoči koliko je srednjovjekovnih umjetnina propalo u kasnijim preinakama crkava i samostana. Naročito su stradale slike u privatnom posjedu, zabilježene u popisima imovine plemića, građana i svećenstva.

Od svih sačuvanih kasnogotičkih djela u Splitu najznačajniji je svakako Sustipanski poliptih koji je tamo prenesen godine 1819. iz benediktinske crkve Sv. Marije de Taurello. Poliptih s prikazom svetaca i Kristova rođenja nastao je u neposrednoj blizini radionice Antonija Vivarinija: obilno korištenje zlatne pozadine, aristokratsko držanje svetaca u dekorativnoj odjeći geometrijski stiliziranih nabora, pokazuju da umjetnina pripada svijetu internacionalne gotike.

Nekoliko oštećenih prikaza Bogorodice s Djetetom u muzejskim zbirkama, ulomci su većih, razvrgnutih cjelina te potvrđuju da su slike naručivali i imućniji pojedinci. Danas se u Splitu, koliko mi je poznato, ne čuva ni jedna gotička slika u privatnom posjedu. Začuduje činjenica da se značajnijih umjetnina nije sačuvalo ni u izravnih nasljednika komunalnoga plemstva. No slične su prilike i u drugim dalmatinskim gradovima. Nešto vrednijih slika ipak se može vidjeti u privatnim zbirkama, no one najčešće nisu splitskoga podrijetla. Slika »Bogorodica s Djetetom i svecima« Bernardina Licinija (1489-nakon 1459), danas u Splitu, pripadala je obitelji Martinis u Komiži na otoku Visu; slike »Sv. Doroteja« te »Portret nepoznata muškarca«

u Galeriji umjetnina potječu iz kolekcije Babić (Bol, otok Brač). S istoga otoka je i slika »Pastorala« pripisana Giuseppeu Zaisu. Umjetnine su u Split stizale i iz drugih jadranskih sredina: dio umjetnina u Split su prenijele bokeljske obitelji Tripković, Milošević, Visin i Visković, potom Duboković iz Jelse, Oman iz Opuzena, Dojmi Delupis iz Visa te Dražojević Jelić iz Omiša. U tim se, ali i u drugim zbirkama, čuvaju brojne i raznovrsne umjetnine od 15. do 19. stoljeća. No, one povijesno ne pripadaju splitskoj slikarskoj baštini. U knjizi se, dakle, analiziraju isključivo ona likovna djela koja su naručena za splitske crkve ili su sačuvana u posjedu obitelji splitskoga podrijetla. Naravno, slika u privatnim zbirkama sačuvano je mnogo više negoli što ih se spominje u tekstu, jer se u tom mnoštvu rijetko sreću djela značajnijih majstora koji bi obogatili ukupan slikarski fond Grada.

Knjiga završava analizom djela nastalih do 1800. godine. S propašću Mletačke Republike godine 1797. mijenjaju se političke i socijalne prilike u Dalmaciji. Cijela se prva polovica 19. stoljeća može definirati kao razdoblje velike krize u umjetničkom stvaralaštvu. Više se ne naručuju umjetnine iz Venecije: ni u jednoj splitskoj crkvi nema oltarne pale iz vremena *ottocenta* koja bi bila djelo mletačkog majstora. U gradu djeluje nekoliko skromnih slikara. Dubrovčanina Rafa Martinija (1771-1846) upravitelj Arheološkoga muzeja u Splitu, dr. Karlo Lanza imenuje u razdoblju od 1821. do 1839. godine za nadzornika solinskih ruševina. Njegovi su nešto mlađi suvremenici Antun Barač (1790-1855) i Petar Zečević (1807-1876). Nažalost, ni jedan od njih u svojim splitskim djelima nije uspio prevladati amatersku razinu. Duh klasicističkih stilskih previranja što se s Napoleonom proširio u Europi, može se kod njih osjetiti u prvom redu u izboru tema. Martini profesionalno crta arheološke nalaze u Saloni, a Petar Zečević prema grafičkim listovima radi portrete grčkih i rimskih znamenitih likova. Postupnom konsolidacijom dalmatinskoga, pa tako i splitskoga društva, od sredine 19. stoljeća intenzivirat će se i slikarska djelatnost, ali Venecija u tom trenutku više nije bila središte umjetničkih zbivanja. Njezina je odlučujuća uloga za dalmatinske naručitelje prestala s propašću Republike.

Knjiga je nastala koristeći rezultate vlastitih zapažanja, doprinosom brojnih prethodnika te analizama drugih istraživača. Proučavanje renesansnog i baroknog slikarstva u Splitu ima relativno dugu povijest.

Slikara Mateja Ponzonija i njegova djela u Katedrali spominje pjesnik Jerolim Kavanjin (1643-1714) u svojoj velepjesni »Bogatstvo i uboštvo« u često citiranim stihovima (*Pončun pengač glasoviti*). U 18. stoljeću Ponzonija spominju crkveni povjesničar Daniele Farlati te nadbiskup Stjepan Cosmi.

Ipak, tek se sredinom 19. stoljeća javljaju prvi priručnici i studije o pojedinim umjetnicima i umjetninama. Ističe se u prvom redu Ivan Kukuljević Sakcinski koji u svom *Slovníku umjetnikah jugoslavenskih 1858-1860. godine* donosi dragocjene podatke o Marku Capogrossu, Mateju Ponzoniju i Pietru Ferrariju. Posebno su važni podaci o Ponzoniju o kojemu donosi iscrpan katalog djela u europskim zemljama i u Dalmaciji. O Ferrariju ispisuje podatke iz splitskoga nadbiskupskog arhiva.

U drugoj polovici 19. stoljeća nešto je podataka prikupio i povjesničar amater Dujam Srećko Karaman u svojim rukopisnim biografijama uglednih Splitskana pohranjenih u Muzeju grada Splita. Vrijednih podataka može se pronaći i u *Povijesti franjevačkoga reda* Donata Fabijanića tiskanoj 1864. godine. Na tom su tragu doprinosi i drugih povjesničara, crkvenih kroničara, arheologa i putopisaca (primjerice Kerubina Šegvića, Giuseppea Ferrarija Cupillija, Frane Bulića, Ćire Čičin Šaina, Ante Crnice, Ive Delallea, Grge Novaka i drugih).

Prvi opširniji prikaz slikarstva u Dalmaciji napisala je njemačka povjesničarka umjetnosti Dorotea Westphal. U svojoj studiji *Malo poznata slikarska djela od XIV do XVIII stoljeća u Dalmaciji* osvrnula se i na nekoliko slika u splitskim crkvama.

Među domaćim stručnjacima tek je Ljubo Karaman slikarska djela analizirao kao povjesničar umjetnosti. Iako je njegov interes bio usmjeren prema romaničkom i gotičkom slikarstvu od 13. do 15. stoljeća, te na djelovanje domaćih radionica, ponekad je, podjednako u novinskim člancima i pregledima umjetničkih zbivanja u Dalmaciji, ukazao na važnija djela renesanse i baroka (Lorenza Lotta, Palme Mladege, Mihovila Luposignolija).

Arhivska istraživanja Cvite Fiskovića bitno su promijenila i produbila dotadašnje spoznaje o splitskoj umjetničkoj baštini. To se ponajprije odnosi na domaće majstore i njihova sačuvana, izgubljena ili uništena djela. I onda kada je pisao o remek-djelima stranih majstora, poput Lottova portreta biskupa Tome Nigrisa na Poljudu ili Svetom razgovoru u katedrali Sv. Dujma, Fisković je ustrajao na analizi koja otvara mogućnost čvršćeg povezivanja importiranih umjetnina i lokalne, dalmatinske sredine. Takvo proučavanje umjetnina u kontekstu socijalnih i kulturnih prilika sredine omogućilo je da se Dalmacija definira kao jedinstvena regija s jasnim i specifičnim povijesnim i umjetničkim razvitkom.

U svojim istraživanjima slikarstva u Dalmaciji, Kruno Prijatelj je bio usmjeren na ispitivanje pojedinačnih djela i njihovih majstora, te na sintetske

prikaze određenih vremenskih i prostornih cjelina. Koristeći atributivnu metodu i formalno-analitički postupak, on je zapravo najzaslužniji da je rasuta slikarska građa renesansnog i baroknog stila u Dalmaciji dobila jasne okvire. Iako je istraživao slikarstvo na cijeloj obali od Istre do Boke kotorske, ipak je najveći broj radova posvetio slikanim djelima u Splitu, gdje je, osim brojnih pojedinačnih priloga, definirao i monografski obradio dva najvažnija umjetnika, Mateja Ponzonija i Sebastiana Devitu. Na tom je tragu i nekoliko radova Grge Gamulina.

Osim već spomenutih istaknutih domaćih znanstvenika, nekoliko je i stranih istraživača analiziralo pojedine splitske umjetnine u monografijama ili sintetskim pregledima talijanske umjetnosti (Bernard Berenson, Giuseppe Fiocco, Rodolfo Pallucchini, Pietro Zampetti, Bruno della Chiesa, Eddi Baccheschi, Stefania Mason). Posebnu je pozornost izazivao Lottov portret biskupa Nigrisa. U tom je smislu znakovito da je u glasovitom pregledu mletačkoga slikarstva *Viatico per cinque secoli di pittura veneziana* Roberto Longhi godine 1946. reproducirao portret splitskoga premeta. Jednako je zanimanje u inozemnoj povijesti umjetnosti imao i Federiko Benković, o čemu svjedoče studije najistaknutijih istraživača baroknoga slikarstva (Wart Arslan, Rodolfo Pallucchini, Mina Gregori, Pierre Rosenberg) i monografija Petera Olufa Krückmanna 1988. godine. O slikaru Sebastianu Deviti važna je studija Ferdinanda Šerbelja iz Ljubljane u kojoj se analiziraju djela toga Splitsanina u Gorizi i njezinoj okolini. O sudbini njegova autoportreta u Firenzi pisala je Silvia Meloni Trkulja.

Zidno slikarstvo u Splitu (freske u svetištu crkve Sv. Duha, na svodovima stubišta palače Milesi, na sjevernom, vanjskom zidu Katedrale, potom zidne slike u Katedrali) pomno je analizirao Vladimir Marković 1985. godine, naglašavajući njihov dekorativni karakter. Godine 1981. Josip Ante Soldo uzorno je analizirao sadržaj oltarne pale »Disputa o Bogorodici Bezgrešnoga začeca« Mihovila Luposignolija u Franjevačkoj crkvi na Poljudu. Analizirajući Marijansku ikonografiju u dalmatinskom slikarstvu od 14. do 18. stoljeća, Ivana Pavičić Prijatelj pisala je i o nekim splitskim slikama, pokušavajući pri tom utvrditi njihovu ovisnost, odnosno povezanost određenih sadržaja s povijesno-stilskim osobinama.

O ikonama u Splitu, koje nisu uključene u ova istraživanja, pisali su dosad Cvito Fisković, Zoraida Demori Staničić i Daniela Matetić.

Pojedinačni doprinosi vidljivi su iz priložene bibliografije koja pokazuje historijat i otkriva rezultate istraživanja renesansnog i baroknog slikarstva u Splitu.